

BIADA (417) *sb f*

biada (279), **bieda** (136), biada *a.* bieda (2); biada *BielŻyw* (3), *March*³, *RejJóz*, *SeklKat* (2), *RejFig*, *HistRzym* (14), *WujJud* (6), *RejPosWstaw* (4), *BiałKaz* (3), *BudNT* (5), *CzechRozm* (2), *ModrzBaz* (4), *SkarŻyw* (5), *MWilkHist* (6), *WerGość* (5), *NiemObr* (2), *PudłFr*, *KochFr* (2), *ReszPrz*, *BielSen* (2), *ArtKanc* (3), *KochWr*, *ActReg*, *Calep* (3), *KochFrag* (6), *LatHar* (6), *WysKaz*, *KlonKr*, *SkarKaz* (7), *CzahTr*, *GosłCast*, *SkarKazSej* (12), *KlonFlis*; bieda *BierEz*, *TarDuch*, *LubPs*, *SeklPieś* (2), *RejWiz* (4), *RejZwierz*, *Mącz* (3), *OrzQuin* (2), *SienLek*, *GórnDworz* (2), *PaprPan*, *KlonWor*; biada : bieda *OpecŻyw* (2:8), *RejKup* (2:4), *MurzNT* (2:8), *BielKom* (1:1), *KrowObr* (7: 3), *Leop* (28:4), *BibRadz* (26:4), *BielKron* (3:3), *RejAp* (1:39), *RejPos* (10:21), *RejZwierz* (1:9), *BudBib* (13:2), *CzechEp* (8:3), *WujNT* (56:4), *PowodPr* (4:1), *CiekPotr* (1:2).

Oba a jasne (w tym w pierwszym 7 r. błędne znakowanie); bied- (18), *biéd-* (4); *bied-* *OpecŻyw* (8), *MurzNT* (8); *biéd-* *OrzQuin* (2), *SienLek*; *bied-* : *biéd-* *CiekPotr* (2:1).

sg N biada (386). *◇ G* biady (7). *◇ D* biedzie (2). *◇ A* biadę (14). *◇ I* biedą (2). *◇ L* biedzie (2). *◇ pl N* biedy (2). *◇ I* biedami (2).

Z przydawką i orzeczeniem w n *RejAp* 81 (prawdopodobnie kalka łacińska).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVII – XVIII w.*

1. *Nieszczęście, niedola, zło, klęska, zagłada; kara, przekleństwo; zmartwienie, dolegliwość, kłopot; calamitas, infortunium, miseria, res adversa, res importuna Cn* (415) : Iednak mnieyfza biada ieft fzkaradą żonę mieć niżli czudney ftrzedz *BielŻyw* 110; *LibLeg* 11/168v; A tak prawdę mowyc mułę Acz niemalo wfedy fkułę. Nedze/ guzow/ ran/ y byady/ Wfzytkiego mam tego ftady. *RejKup* d8v; Zową cie z łácii mundus/ Anoby lepiej immundus/ Boś pełen wfzech nieczyfności/ Płoty biedy płaczu złości *BielKom* D8v; *SeklPieś* 32; *RejFig* Bb5v; *BibRadz Apoc* 9/12 [2 r.]; od ktorého pądania [kości od stawu] gdy zemrze kość/ wielką biędę czyni w cieie niżlifye przez mięło ná wierzch przedrze *SienLek* 131; Biedá iedno odefzło á dwoie potym náftąpiło. [vae unum abiit et ecce veniunt adhuc duo vae post haec. *Vulg Apoc* 9/12] *RejAp* 81; Położył drugą biędę wzrulfenia á záftręfienia ziemie od pogánow *RejAp* 96v, 82v [2 r.], 83, 95v [2 r.], 96v [6 r.], Ddv [3 r.], Ff2; *RejPos* 288, 288v; *HistRzym* 25v; *BudBib Ier* 6/14; *WujNT Apoc* 9/12 [2 r.], 11/14 [2 r.], Xxxxx 2v; Biedá to wielka kiedy ták fię złe vczynki Vdaią, iáko iákie postęпки cnotliwe. *CiekPotr* 90.

W charakterystycznych połączeniach: biada mniejsza, najwyższa (2), *nieomylna, obwołana, pewna, przyszła, rozmaita, ustawiczna, wielka* (2), *więtsza; biada idzie* (2), *jest* (4), *odeszła* (2), *przeminięła* (2), *przeszła* (5), *przypada, przychodzi, przyszła* (3), *zginęła; czynić biędę, grozić biędą, położyć biędę.*

Zwrot: »biędę opowiedać, opowiedzenie biedy« (7): Tu iuż trzecią biędę Apoftoł nieomylną opowieda złołnikom fwiátá tego/ á pociechę wiernym *RejAp* 96v; *CzechEp* 18, 28, 165; *NiemObr* 115; Pharyzeufzom rozmaitą Biędę opowieda/ dla ich niezbożności. *WujNT* s. 94, s. 238.

Wyrażenia: »bieda głowie«: Iuż wiedz że pewną biędę będyelz miał fwey głowie *PaprPan* H2.

»bieda z niewolą«: ktorzy [teologi i Greki] wykłádaiąc ono/ Nunc Princeps Mundi huius eiicietur foras, biędę z niewolą ná Kfięftwá kładą. *OrzQuin* Q2v.

»wieczna bieda« = *wieczne potępienie* (3): *TarDuch* B7v; Cząotka dniow mych [...] nic inego nie przynioła/ lecz łtrach za każdy grzech biedę wieczną zatracenie/ prośię iusz o wybawienie. *SeklPieś* 20; *CzechEp* 106.

Szeregi: »biada i groźba«: Ale coż zá fkutek tá biadá y tá groźbá będzie miałá? *WerGość* 213.

»bieda i kłopot«: Bo Kmiotálek vbogi [...] Karmi się vřtáwiczną biedą y kłopotem: Zimnem y vpaleniem/ łzami/ dymem/ potem. *KlonWor* 77.

»narzekania, płacz i biada« (3): Pořylá Pan Bog Ezechielá do ludu/ áby go odwoził ode złego/ y kazano mu łnieść księgi popisáne zewnátrz y z wierzchu/ w ktorých były nárzekánia/ płáč/ y biadá. *Leop Ez 2. arg, Ez 2/9 [lamentationes et carmen et vae]; BielKron* 96.

»przekłęctwo i biada«: Dla Bogá/ vchodźmy tego przekłęctwá y tey biády/ ktorą nam Pan Bog przez Proroká groźi. *SkarKazSej* 701b.

»biada i żalóść«: a wřlakoż nieieřt dzis niewiařta na ziemi/ ktorá by byla napelniona biady ij żalósci. *OpecŻyw* 147.

W przen (1) : Ale co wiele mowić? Gořpodá tám biédy. Gdybyř co naywięřszego nieřzczeřcia chciá łzukáć, tám ie naydzieřz. *CiekPotr* 43.

a. *Jako forma N sg w wypowiedzeniach emocjonalnych, które oznajmniają lub przepowiadają nieszczęście, zagładę, karę albo wyrażają groźbę, nieszczęście, skargę, żal; vae Calep, Cn; atāt, o me afflictum, o dolentis, miseram me, o me perditum Mącz; hei, heu Calep* (359) :

α. *W zdaniach* (25) :

biada komu, czemu (25): Syn człowieczy idzie iako onim piřáno przez proroki/ ale bieda temu będzie/ przez ktorégo on będzie wydán *OpecŻyw* 94; *SeklKat* Z3v; *BielKom* D8v; *LubPs* hh4; Biadá [*vae PolAnt*] tedy będzie brzemiennym/ y dźiatheczkam zřącym w onych czářiech/ ábowiem będzie řciřk wielki w tey źiemi *BibRadz Luc* 21/23; Iř biadá tym nędznikom będzie ziemřkiem/ ábowiem przypadł ná nie then řrogi řprzeciwnik ich *RejAp* 102v; Biadá wam ktorzyřcie požárli winnicę moię. Ale podobno tym ieřcze więřřza będzie biadá/ ktorým ieřt daná od Páná Bogá tá zwirzchnóř, *RejPos* 23v, 8, 49v, 54, 258v, 288 (10); *SkarŻyw* [22]; Biadá/ práwi/ tey ieřt Koronie/ w ktorey lud ieřt opiřly. *WerGość* 266; A biadá tym będzie ielli řię w czás nie vpámieřtáię *CzechEp* 56; *NiemObr* 174; *ArtKanc* C18v; y biadá być muři tey Rzeczypořp: o ktorey niezgodni z řobą w wierze řádzą y obmyřláię. *SkarKazSej* 684b. *Cf Pořczenie, Przysłowie, Frazy.*

Pořczenie: »biadař«: Biadář wam będzie czářu řwego *WerGość* 214.

Przysłowie: ácz więc bywa biadá tey kokolřy/ ná ktorey łářtrřábá łowiá/ ále ieřcze závářdy więřřza biadá bywa łářtrřábowi kiedy go połáię. *RejPos* 49v; *CzahTr* I 2.

Frazy: »bieda będzie nad wszyřkimi biedami« (2): iř biadá wam będzie nád wřzyřkimi biedami o wy nędzne miałtá/ ktore řie wynořicie *RejPos* 288, 288v.

»bieda po trzykroć bywa«: A biadá więc po trzykroć bywa tey koronie/ Ktora ták nędznie řtoi w tákowiey obronie. *RejWiz* 173.

»będzie na wieki biada«: dlá tego będzie tobie na wieki biada. *OpecŻyw* 93v.

β. *W oznajmieniach* (334) :

biada komu, czemu (298): Biedá mnie nędzney síeroćie/ Oftawízy w tákim kłopoćie. *BierEz* O2v; Ach mnie nędzné/ bieda mnie nieffćzęlné *OpecŻyw* 13lv, 76v [3 r.], 116; biada iemu iefłli iefł nie íprawiedliwy. *BielŻyw* 54, 55; *March*³ V8; Ale kiedy iuż tey [czci] który w czym na mniey narufzy [...] biada iuż tey dułzy *RejJóz* Fv; *SeklKat* Ev; *RejKup* k3v, n7v, p3; *MurzNT Matth* 18/7 [2 r.], 23/16, 23, 25, *Luc* 6/24, 25 [2 r.], 26, 22/22; Biádá Synom ípuściáły/ mieliście rádę/ ále niefemnie *KrowObr* 207, B4, 28 [2 r.], 32, 50 [2 r.]; *RejWiz* 34, 124v; Biádá tobie Moáb/ zágináłeś ludu Chamos. *Leop Num* 21/29 4.*Esdr* 16/17, *Eccle* 4/10, *Eccli* 41/11, *Is* 10 arg, 10/1, 17/12 (28); *RejZwierz* 106; Ták powieda Pan Bog/ Záwyicie/ Biádá dniowi. *BibRadz Ez* 30/2, *Is* 1/4, 5/20, 18 arg, 4. *Esdr* 15/24, I 138 marg (28); biádá thobie Páwle/ boś wziął y zábił. *BielKron* 363v, 81v, 93v, 318; *RejAp* 63v, 101v, 189 [2 r.]; *GórnDworz* E8; Biádá mnie/ boię fie że ia thu iuż ítrące głowę moię ná tym mieyfcu. *HistRzym* 52v, 36, 37, 43, 45, 52v (13); *RejPos* 23v [2 r.], 82v, 153v, 189, 290v (19); *RejZwierz* 39v, 44, 56, 63, 63v (10); *WujJud kt*, 5, 39v, 85, 129v; *WujJudConf* 81; *RejPosWstaw* [41²]v, 44 [3 r.]; *BudBib Is* 3/10, 29/15, *Ier* 10/19, 15/10, 45/3 (13); *BialKaz* B3 [2 r.]; *BudNT Mar* 14/21, *Luc* 10/13 [2 r.], 1.*Cor* 9/16; *CzechRozm* 66, 149; *ModrzBaz* 18v, 52v, 75v, 142v; *SkarŻyw* 52, 120, 353, 582; y Iudałzowi zdraycy biádá/ chociaż íyn człowieczy ná śmierć idzie iáko mu náznáczono. *CzechEp* 62, *3v, 43, 89, 91, 250; PAmięć myślíftwá twego/ Pietrze wćiefzony/ Stoię tu íłup kámienny twádo włádzony. Przy grobie małz naczynie wízytko poítáwioné/ Koń/ ítrzáły/ pfy/ potyczy/ íieci rościágnioné. Wízytko/ biádá mnie/ kámień: á żwierz tuż beípieczny Oćiera fie imo cie *KochFr* 119; *WerGość* 212, 213; *PudłFr* 37; *KochWr* 37; *ActReg* 70; *LatHar* 690, 705, 717; *KolakSzczęśl* A4; *WujNT przedm* 37, 18/7 [2 r.], 23/13, 14, 16, s. 98, 24/19 (46); *KlonKr* C2; *PowodPr* 10, 69, 71, 72; *SkarKaz* 314a [2 r.], 385b [2 r.], 633a; *CiekPotr* 69; *GosłCast* 24; A iefłiż tákim biádá: tedyć tym którzy dobre y íprawiedliwe Práwá ítáwiá/ iefł błogofłáwieńftwo. *SkarKazSej* 697a, 658a, 662a, 666a [2 r.], 696a [2 r.], 697a, 703a, 703b; Obá potrzebni (biádá mnie ná świećie) Y pan y kmiećie. *KlonFlis* C4. Cf *Połączenia, Przysłowie, Frazy, Wyrażenie, Szeregi*.

biada z elipsą D (39): Biádá/ który mowi drewnu/ ocuć fie/ wítań *KrowObr* 111, *Leop Apoc* 18/10 [2 r.]; Biádá/ ábowiem dzień ten wielki iefł thák iż mu rownia niemáłz *BibRadz Ier* 30/7; *RejAp* 75v [3 r.], 77v [2 r.], 150 [2 r.], 151v [4 r.]; *BudBib Am* 6/4; Niefzczypćie ná pocźćiwoći/ pomázáńcá Bożego Pána y dobrodzieia wálzego/ biádá przełtrzegayćie tego próżę Krolow pńczelnemu/ że żądłá niema iedno to ízczeńście ma *BialKaz* M2; Nie podobno iefł áby nie przyłzły obrażenia. Lecz biádá przez kogo przyidá. *BudNT Luc* 17/2; *MWilkHist* Ev, E4 [3 r.]; *ReszPrz* 100; *BielSen* 10v [2 r.]; Biádá kto fie ímieie/ bo k wieczney rádoći nie máłz w nim nádzieie. *ArtKanc* K2v; *Calep* 474b, 480b, 1099b; Biádá kiedy was będą wychwałć. *WujNT* s. 217, *Apoc* 18/10 [2 r.], 16 [2 r.], 19 [2 r.]; Biádá którzy zowiećie złe dobrym: á dobre złým *PowodPr* 65; Iáko mowi Ieremiałz Prorok/ o krolu Ioácym: (Nie będą go plákáć áni mowic: Biádá brátu/ biádá íieftrze. áni pokłęłkiwáć będą mowiac: Biádá Pánie/ biádá wielki Pánie *SkarKaz* 385b.

Połączenia:

»ach biada«: Spádlá koroná z głowy náłzey/ ách biádá nam iżefmy zgrzełzyli. *LatHar* 262.

»o biada(ż)« (10): O bieda mnie nędznému/ bych był pirwéy vmarl niżlim fie twego íyna od boiazni ímierci trzy krotz í przyłięgá zaprzál *OpecŻyw* 113, 110v; O biádáłz mnie/ To mię párzyłz

plefzowatzu. *KrowObr* 121, 16; *BielKron* 318v; Atat, Formidantis, O biedaź mnie boyęc fie. *Mącz* 18d, 224b, 256a; o biedaź mnie toć mię boli *RejPos* 309v; O biada ślepoćie nález/ że tych fłow iako potrzebá nie vważamy *WysKaz* 13.

»och biada(ż)« (2): *Leop* 4.Reg 3/10; (*did*) P. (-) On, on, on, och biadaż mnie. (*did*) S. (-) Coźci Się dzieie? *CiekPotr* 69. Cf »biada, biada, biada«.

»biadać«: Ono iako by kat ydzyę. Byadać nedznemu czlowieku Czegom fię zegnał od wieku. *RejKup* g8v.

»biadaż« (28): *RejKup* x5v; *KrowObr* 16, 121; *RejWiz* 92; *Leop* Is 28/1; Biedaź fercu vpádłemu iż nie ma żadney wiary *BibRadz Eccli* 2/14, 4.Esdr 15/46, *Eccli* 2/13, 15; *BielKron* 318v; *Mącz* 18d, 256a; *GórnDworz* T3; *RejPos* 102, 309v; Biadaź mnie/ cościem vczynił Ześ fie ták ná mię zzuchwalił. *MWilKHist* Fv, Fv; *KochFr* 59; *ArtKanc* E10; *KochFrag* 23 [4 r.], 24 [2 r.]; *LatHar* 149; *WujNT Luc* 11/52; *CiekPotr* 69. Cf »o biada(ż)«, »och biada(ż)«, *Frazy*.

Frazy: »biadaż mnie na cię« (6): Biadaź mnie ná cię/ to mi głowę pfiuefz: Inaczéy niewiem/ ieno mię czáruefz. *KochFrag* 23 [*idem* 23 [4 r.] 24].

»biadaż mojej głowie«: biadaź moiéy głowie/ Kiedyś ty/ mężu/ ftękał/ iam fię dobrze miałá/ A kiedyś ty zaśię zdrów/ ia będę chorzáłá. *KochFr* 59.

Wyrażenie: »trzykroć biadaż«: Owa trzy kroć byedaź mnie kędy ią poczniemy *RejWiz* 92.

Szeregi: »biada, biada« (11): Biedá/ biedá onemu miáftu wielkiemu/ w ktorým fiedzi niewiáftá przybrawfzy fię w Purpurę *KrowObr* 28, 50; Biada/ Biada/ ono ták wielkie miáfto Bábilon/ miáfto ono ták mocne: że iedney godziny przyśfedł łąd twoy. *Leop Apoc* 18/10; A tu iuz dopirko biedá biedá ták iako Anyoł wołał nielza iedno mufiáłá przyśc ná wśzytek fwiát. *RejAp* 77v, 151, 151v [2 r.]; Wołaiąc biada/ biada/ iuz przyśzły te czáfy/ Muśim przed Antychryfem/ vćiec w gory láfy. *BielSen* 10; *WujNT Apoc* 18/10, 16, 19.

»(och) biada, biada, biada(ż)« (7): Y rzekł Krol Ifraélski: Och biada/ biada/ biadaż nam/ zgromádził nas Pan Bog [...] by nas wydał w rece [!] Moabfkie. *Leop* 4.Reg 3/10, *Apoc* 8/13; *BibRadz Apoc* 8/13; *RejAp* 75, 75v, 76v; *WujNT Apoc* 8/13.

»biada, biada, biada, gorze«: Biada/ biada/ biada gorze Podźmy brácia gdzie ná morze. Pewnieć fie nam rospierzchnąć ftąd. Nieftety nam ná táki błąd. *MWilKHist* E4.

»biada niestocie; (ach mnie przebog) niestetyż biada« (2): *BielŻyw* 55; Ach mnie przebóg niestetyfz/ biada mnie ftrapionéy *GostCast* 24.

2. Nędza, ubóstwo, niedostatek (2) :

Zwrot: »żyć w biedzie« [*szyk zmienny*] (2): A przeto/ [*Polak*] áni prawdziwym Szláchćicem ieft/ ani Prává ma żadného pewného: w biédzie y w nędzy závłże żywie. *OrzQuin* P4v; bodaiés żył w biédzie. Y źle zdrow był: bodaiés fzyię złamał, álbo Przepadł był *CiekPotr* 75.

Szereg »bieda i nędza«: *OrzQuin* P4v cf »żyć w biedzie«.

Synonimy: 1. cieśń, kłopot, narzekanie, płacz, żałość; a. ach, achci, achcież, auch, auwe, awech, ej, gorze, niestety, niestetyż, o, och, owa; 2. mizeryja, nędza.